

Sculptuur om in het bos te verliezen

Tussen de bomen, naast een steen, bedekt met bladeren, de glans van brons enigszins aangetast door aarde en urine, net niet gevonden door een vrouw die haar hond uitlaat. *Sculptuur om in het bos te verliezen* noemde Hans Arp dit kleinood van rondingen, en meteen zie je het voor je, in het bos van Meudon, de voorstad van Parijs waar Arp zijn atelier had en wel eens een kunstwerk losliet. Wat als die vrouw, of haar hond, het wel vindt, mee naar huis neemt en koestert, alsof het een bijzondere steen is, een schelp, een kastanje?

En wat als ze dat niet doet? Kastanje tussen de kastanjes, maar langzamer vergaand, langzamer ook dan de botten van Arp, die in 1966 werd begraven in Zwitserland.

Vlees

• • •

Venusbeeldjes uit de prehistorie

Schouderbladeren, knieschijven, sleutelbeenderen. Het is moeilijk om in een skelet een vrouw of een man te zien. Leken kunnen een bot geen geslacht geven. Borsten, vagina's, penissen, die weke delen vergaan veel eerder dan schedels en bekkens, alsof na de dood het geslacht niet meer van belang is. Mensen zijn slechts mensen geweest. Dat is niet zo in het Naturhistorisches Museum in Wenen, waar de inhoud van een familiegraf tentoongesteld wordt precies zoals het tijdens de opgraving werd aangetroffen. Aan de overkant van het plein, in het Kulturhistorisches Museum, zijn Arcimboldo, Breughel, Vermeer. Hier sabeltandtijgers, dinosaurusdrollen en skeletten. Er liggen ook kinderen in het graf. Dat is wel duidelijk te zien, hun botjes zijn zoveel kleiner; zelfs nu nog schattig. Door hen wordt het skelet toch een vrouw. 'Ze' heeft haar spaakbeen, haar ellepijp, haar middenhandsbeentjes en vingerkootjes om de kleinste hoop botten geslagen. Het vlees is weg, het gebaar is gebleven. 2700 jaar al beschermt ze haar kind.

Mag dit ontroeren? Is het wel waar? Misschien liggen de beenderen toevallig zo, misschien is er in de Oostenrijkse prehistorie een fase geweest waarin mannen voor de kinderen zorgden. Wie zal het zeggen? De Amerikaanse wetenschapper Jared Diamond waarschuwt wel eens tegen 'paleopoëzie'. De interpretatie van het verre verleden loopt constant gevaar daarin te ontaarden.

Het is een aantrekkelijk gevaar. Niets stimuleert de verbeelding zo als iets waar we zo weinig van afweten als de prehistorie. Waren de goden kosmonauten? Zo'n perfect geschilderde bizon uit Chauvet of Lascaux, die moet toch iets betekenen? Volgens Diamond, ondanks zijn waarschuwing zelf niet vies van

paleopoëzie, zouden de cro-magnonmensen, verantwoordelijk voor deze schilderijen, ook best een vliegtuig hebben kunnen besturen, als dat er toen was geweest. Volgens anderen waren ze in het Paleolithicum nog te stom om te begrijpen dat er van seks kinderen kunnen komen.

Een zaal verder in het Kunsthistorisches is nóg een vrouw. Zij heeft wel vlees. Veel vlees. Dikke dijen, dikke tieten, dikke buik, dikke billen, dikke vulva. Meer heeft ze ook niet. Geen ogen, geen mond, geen neus, geen voeten. De kunst van het weglaten, tot de essentie verpletterend overblijft. Deze vrouw is geen man.

Dit elf centimeter hoge, waarschijnlijk 25 000 jaar oude beeldje heet sinds ze in 1908 in een Oostenrijkse Donauvallei werd opgegraven de Venus van Willendorf. Ze is populair; in museumwinkels is haar replica regelmatig uitverkocht. Toch kom je haar tegenwoordig het vaakst tegen in artikelen over diëten. Zoals de Venus van Willendorf wil niemand eruitzien. Maar haar populariteit kan ook duiden op een geheime wens. Mocht je er maar zo uitzien... De schoonheid van het beeldje vergemakkelijkt dat verlangen. Een vrouw die er echt zo uitzag als deze Venus is vast walgelig. Voor een beeldje zijn de proporties wel goed. Realistisch hoeft het sculptuurtje natuurlijk niet te zijn. Misschien is het tegendeel zelfs het geval. In tijden van overvloed zijn dunne mensen begeerlijk. McDonald's baart anorexia. Schaarste doet Willendorfjes wensen.

Maar wás zij wel een pin-up? Volgens sommige geleerden heeft zij niets met seks te maken. Venus heeft niet zo lang in de grond gezeten om nu als prehistorisch prikkelpopje te worden afgedaan, redeneren zij. Ze is een symbool, een icoon, een godin. Toch blijft ze hardnekkig met wellust geassocieerd worden. Dat past bij het bronstige beeld dat de populaire cultuur van de steentijd heeft geschapen. Jan Wolkers leek bijvoorbeeld van Venus op een huiverende manier toch wel een beetje geil te worden, toen hij in 1992 in een lezing schreef: 'Wie ziet niet aan de klonterige Venus van Willendorf dat de makers in duistere spelonken tussen bloederige vellen van holenberen en mammoeten op de

gulzige tast de liefde bedreven in bestiale bronst. De opgepompte vormen van het liederlijke knolgewas lijken uit gestolde liefdessappen te zijn gekneed.' Maar vrouwen zien er in films over de prehistorie eerder uit als Raquel Welch in *One Million Years B.C.* dan als een zusje van Willendorf.

Toch zijn er geen andere dingen uit de prehistorie bekend die zo aan seks doen denken als de Venusjes, al is dat dan nog altijd meer dan, bijvoorbeeld, uit de Europese Middeleeuwen. Door de opvattingen van het christendom over seks ging de uitbeelding ervan bijkans ondergronds. Voor Griekse vazen met vrolijk in allerlei standjes copulerende mensen en dieren bestaan noch prehistorische noch middeleeuwse equivalenten.

Het christendom heeft ook het beeld van de prehistorie beïnvloed. In de film *Quest for Fire* (1981) van Jean-Jacques Annaud, die zich 80000 jaar geleden afspeelt, pakt een man een vrouw vast als ze zich vooroverbuigt om water te scheppen. Tegelijkertijd met het vuur vinden deze holbewoners de missionarishouding uit. De beschaving doet haar intrede. Voor de kerk was de missionarishouding de houding waarin mensen zich van de beesten konden onderscheiden, een houding die ook aan de wilden buiten Europa geleerd moest worden. In middeleeuws Europa konden ze gelukkig niet weten dat ook bonobo's van het 'Adam-en-Evastandje' genieten. Niet alle dieren zijn hondjes.

Misschien is het christendom er ook wel verantwoordelijk voor dat de Venus van Willendorf toch zo sexy is. Eeuwen officiële preutsheid hebben haar geërotiseerd. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor de beeldjes van fallussen met vleugels uit de Oudheid, die nu nog steeds vaker in depot verblijven dan dat ze door de museumzalen vliegen. Misschien raakten Grieken en Romeinen daar helemaal niet opgewonden van.

De vrouw uit Willendorf is niet het enige beeldje dat de eretitel of geuzennaam Venus draagt. Ze behoort tot een groep van 150 beeldjes die sinds 1908 in heel Europa, van Frankrijk tot Rusland, zijn gevonden. Ze lijken niet allemaal op die uit Willen-

dorf. Sommige zijn dun, andere ook dik, of jong, zwanger, oud, nog gedetailleerder, schematischer, van been, ivoor, kalksteen of zeepsteen. Maar ze delen wel één eigenschap. Als je ze ziet, voel je ze bijna. Al dat ronde past precies in je hand. Als zeepje zouden ze perfect zijn. Met Venus zou je je moeten kunnen wassen; met haar borsten die van jezelf schoonwrijven.

Opmerkelijk is dat er geen gelijksoortige beeldjes van mannen bekend zijn uit dezelfde periode, 30000 tot 20000 jaar geleden of BP, 'before present', zoals de Engelsen zeggen – veel archeologen willen ook in hun datering geen last meer hebben van het christendom.

Mannen werden meestal niet als mannen maar als halve dieren uitgebeeld. Een mannenlijf met een stierenkop, een bizonkop, een leeuwenkop. Of is die indeling te netjes? Een 28 cm hoog, uit mammoettand gesneden beeldje van een mens met een leeuwenkop wordt meestal gezien als een man. Maar volgens Randall White is dat alleen maar zo omdat het beeldje niet helemaal goed geconserveerd is. Niet de paleolithische kunstenaar, maar een beschadiging op kruishoogte gaf de leeuw zijn mannelijkheid. Het kan heus ook een leeuwin zijn.

Andersom zijn er ook Venusbeeldjes die niet zo duidelijk vrouw zijn. Uit de Tsjechische vindplaats Dolci Vestonice zijn bijvoorbeeld zulke gestileerde Venussen bekend dat het ook penis-sen zouden kunnen zijn. Een vrouw met borsten of een pik met ballen? Of is het nog iets heel anders? Een steen op Mars is wel eens voor een menselijk gezicht versleten.

Het eerste Venusbeeldje dat uit de grond kwam, werd in 1864 gevonden door markies Paul de Vibraye in de Dordogne. Dit beeldje was slank, maar het had wel een duidelijke vagina, en werd daarom door de markies de 'Venus impudique' genoemd, de onkuise Venus. Hoewel de vagina slechts door een streepje wordt aangeduid, was dit toch heel wat onkuiser dan de 'Venus pudique', de naam van een type standbeeld uit de Oudheid waarop de klassieke godin haar vagina en borsten probeert te verbergen. Zo staat ze ook afgebeeld op het beroemde schilderij van Botticelli.

In 1892 noemde de Franse archeoloog Edouard Piette een van de elf Italiaanse vrouwenbeeldjes die hij had gekocht een Venus. Het was de dikkerd van de groep, van wie de vagina bovendien nog veel gedetailleerder was weergegeven dan op de Venus impudique. Volgens Randall White heeft Piette de naam overgenomen van de Hottentotse Venus, de onder die naam tentoongestelde Saartjie Baartman, een Khoi-vrouw uit Zuid-Afrika, die in Europa in een kooi werd tentoongesteld. Na haar dood in 1815 werden haar hersenen, skelet en geslachtsdelen in een Parijs museum tot 1974 tentoongesteld. Baartman bezat de onder Khoi-vrouwen gebruikelijke lange schaamlippen, ook wel bekend als het 'Hottentottenschort', en een dik vetkussen op de billen (wetenschappelijke term: steatopygie). Piette meende dat de dikke en de slanke Venusbeeldjes wezen op het bestaan van twee rassen in Europa in het Paleolithicum, een 'Egyptisch' en een 'Afrikaans'. Randall White stelt voor om de term Venus maar helemaal niet meer te gebruiken.

De Venusbeeldjes zijn te kostbaar om te reizen. De Venus van Willendorf blijft altijd op haar zwarte altaartje in Wenen staan, omfloerst door zacht licht. Op tentoonstellingen in andere musea zie je dus altijd een replica. Of dat erg is, hangt af van welke interpretatie van Venus je volgt. Als ze kunst was, geeft het minder pas. Maar er is ook geopperd dat de Venussen poppen zijn, waar meisjes mee speelden. Geen prehistorische pin-up, maar een prehistorische barbie. Misschien kreeg ze wel kleertjes aan. Sommige Venussen hebben ook kleertjes aan. In het steen of ivoor zijn althans lijnen gegraveerd die zo geïnterpreteerd kunnen worden.

De meest recente theorie over de beeldjes is dat ze bewijzen dat de weefkunst in het Paleolithicum al uitgevonden was. De cirkels op het hoofd van de Venus van Willendorf zijn geen haar, maar een kapje.

Er zijn nu meer theorieën over Venusbeeldjes dan er Venusbeeldjes zijn. Bij gebrek aan feiten is bijna elke interpretatie mo-

gelijk. Ze zouden door mannen gemaakt zijn omdat het vrouwen zijn. Ze zouden door vrouwen gemaakt zijn omdat het vrouwen zijn. Enzovoorts. De Engelse kunsthistoricus Nigel Spivey ging bij de biologie te rade en meent dat het menselijk brein een voorkeur heeft voor het overdrevene.

Elke theorie kan evengoed weerlegd worden. Zelfs de bekende gedachte dat de beeldjes op een of andere manier vruchtbaarheid moeten afsmecken, is niet waterdicht. Voedsel was schaars in de ijstijd, dus het was helemaal niet zo'n goed idee om nog meer kinderen te vragen. Anderen beweren weer dat voedsel voor jagers-verzamelaars wel overvloedig aanwezig was. Landbouw kost veel meer tijd en leverde in het begin minder calorieën op.

De mooiste theorie over de Venusbeeldjes werd opgesteld door de Amerikaanse antropoloog LeRoy McDermott. Hij bedacht in 1996 dat de Venussen zelfportretten zijn, gemaakt door vrouwen toen de spiegel nog niet was uitgevonden. De vreemde proporties van de beeldjes zouden overeenkomen met de manier waarop een vrouw haar eigen lichaam ziet als ze naar beneden kijkt. Ten bewijze voegde McDermott in zijn artikel foto's bij die inderdaad door een echte Venus van Willendorf lijken te zijn genomen. Zwangere en dikke vrouwen kunnen hun eigen voeten niet zien als ze staan, dus heeft de kunstenaar uit de steentijd die ook niet gebeeldhouwd.

Er zou een prijs moeten komen voor paleopoëzie.

Maar ook de weerleggers van bepaalde theorieën zijn op dreef. Om jezelf te kunnen zien zijn geen spiegels nodig. Je kunt ook in het water kijken. Randall White heeft er zelfs een bewijs voor dat mensen dat toen al deden. Op een kalkstenen reliëf uit Laussel dat uit dezelfde tijd stamt als de Venusbeeldjes is inderdaad een vrouw te zien die geknield naar haar eigen reflectie kijkt. Tweede plaats!

Deze vrouw uit Laussel heeft ook nog eens dezelfde proporties als Willendorf. Helaas gooien andere geleerden weer roet in het eten. Een spiegelbeeld moet je leren lezen. Ook in het water

jezelf zien is een vaardigheid die geleerd moet worden; Venus is nog geen Narcissus. Bovendien kan het reliëf uit Laussel ook geïnterpreteerd worden als een soort januskop, als een vrouw die een kind baart, of als twee mensen die vrijen.

Ze arriveert per post, post uit het Paleolithicum. Een Venus van epoxyhars, 'het resultaat van vele uren minutieus handwerk'. Zelfs de resten van de rode oker waarmee ze in Willendorf was ingesmeerd – een imitatie van menstruatiebloed? – zijn handmatig meegerepliceerd.

Ze is op een sokkeltje gemonteerd. Ze moet eraf. Alle geleerden zeggen dat de beeldjes bedoeld zijn om in de hand te houden. Zou kalksteen anders voelen dan epoxyhars? Ze voelt nu een beetje stroef en korrelig, niet zo glad en zepig als je het zou wensen. Deze replica is voor het oog gemaakt. Vingers zijn te grof. 'Beperk u tot het afstoffen met een langharige zachte kwast, dan zult u er jarenlang plezier van hebben.'

Jarenlang.

25 000 jaar?

Schelpen van ivoor

In de hoofdstad van de prehistorie

Een Frans bos. Er loopt een Nederlands kind in. Ze vangt vaak torren en redt sprinkhanen uit het zwembad. Nu vindt ze een stuk schelp. Een schelp in het bos? Het is een schelp van steen, het oppervlak wat brokkelig maar de lijnen nog scherp, als van een plissérokje. Zeven jaar vindt zeven miljoen jaar, een klein handje trekt de geschiedenis omhoog. De schelp is nauwelijks verplaatst in zijn lange bestaan. De zee wel.

Een Frans dorp. In de winkeltjes voor toeristen liggen er honderden. Fossielen van hele schelpen, van varens, van insecten. Zeldzaam zijn ze dus niet, kostbaar evenmin. Ze zijn alleen maar oud. In dezelfde winkels zijn ook dingen te koop die geen miljoenen maar duizenden jaren oud zijn of lijken. In deze negotie kijkt men niet op een millennium. Alles hier is prehistorisch, of het nu echt is of nep, van de fossielen tot de vuistbijlen tot de neanderthalertjes van plastic en de mammoeten van pluche.

Het dorp Les Eyzies de Tayac-Sireuil in het departement Dordogne is de Franse hoofdstad van de prehistorie. Behalve de toeristenwinkeltjes is hier ook het Nationale Museum van de Prehistorie gevestigd. Het museum bezit een van de grootste collecties prehistorische voorwerpen ter wereld. De meeste zijn afkomstig uit de streek zelf, want in het dal van de Vézère, waarboven Les Eyzies op zijn rots ligt, zijn meer grotten en andere archeologische vindplaatsen bekend dan in de rest van Europa. De Unesco telde 25 gedecoreerde grotten en 147 vindplaatsen toen ze de vallei in 1979 op de lijst van werelderfgoederen zette. 'Er is geen andere prehistorische vindplaats ter wereld die deze evenaart in de kwantiteit, kwaliteit en gevarieerdheid van de vondsten,' meende de Unesco.

De prehistorie is hier zo weelderig aanwezig dat ook particulieren nog grotten kunnen bezitten. Een paar jaar geleden werd er nog een gevonden in de tuin van een Engels echtpaar in Cusac. Soms staat er eentje te koop. In Saint Cirq, een paar kilometer van Les Eyzies, wordt een huis aangeboden inclusief een grot met de 15000 jaar oude gravure van een man, een van de zeldzame afbeeldingen van een mens uit de steentijd. Vroeger heette het mannetje de tovenaer, nu durft niemand meer verder te gaan dan 'man'. Maar dat kan ook een eretitel zijn. Het figuurtje z'n penis is langer dan zijn dijen.

In de Dordogne is de prehistorie goed voor een enorme toeristische industrie, zoals elders de Middeleeuwen en de Renaissance. Geen kloosters en kastelen, maar grotten en schuilplaatsen onder overhangende rotsen. De grot van Lascaux moet zijn plaats aan de top van de Franse rotskunst sinds 1994 weliswaar delen met de grot van Chauvet in de naburige Ardèche, maar die grot is niet voor het publiek toegankelijk. En er is ook geen Chauvet II, zoals er wel een Lascaux II is, een replica van de beroemde, in 1940 ontdekte grot die misschien niet meer de oudste of de mooiste is, maar nog wel de bekendste. Zoiets heeft tijd nodig. In een van de vele kinderboeken over Lascaux wordt uitgelegd hoe je met een paar simpele lijntjes een hert kan tekenen als op het *Frise des Cerfs* in de grot. Alsof die herten Mickey Mouse zijn.

De zon schijnt tussen de bomen door, het water stroomt, de kiezels glanzen. Hier liepen 80000 of 25000 of 10000 jaar geleden mensen! Het is een feit dat iedere toerist in de Dordogne gedwongen is een keer, of meer, te overdenken. Maar ondanks de aanwezigheid van die honderdzevenenveertig vindplaatsen en vijfentwintig grotten is het bewijs ervoor buiten niet overweldigend. De prehistorie leverde niet de dorpen of kastelen die een bezoeker van nu zo makkelijk naar de Middeleeuwen kan leiden. In de Dordogne helpt zelfs het landschap niet. Op deze groene bergen liepen geen mensen in dierenvelen. Dat was zo lang geleden dat ook het landschap ingrijpend is veranderd. In de Abri

Pataud, een schuilplaats onder een rots in Les Eyzies die al sinds 35000 jaar af en aan bewoond is geweest, hangen getekende impressies van de manier waarop dit gebied er 20000 jaar geleden uitgezien moet hebben. Toen waren de bergen niet zo bebost als nu. Er waren andere dieren, andere planten. Nu een konijn, toen een neushoorn. Alleen de grillige rots van geel kalksteen is onveranderd.

Veel van de gedecoreerde grotten bieden evenmin tastbare historische sensatie. In de grot van Bara Bahau bij Le Bugue bijvoorbeeld zijn de contouren van paarden, bizons en oerossen gekerfd, maar ze worden in het halfduister alleen zichtbaar voor wie het rode lampje van de gids goed volgt en zelfs dan nog lijkt het eerder een kwestie van willen zien dan van zien. Het is alsof die cro-magnons in het Magdalénien geen dieren schilderden maar een rorschachtest. De strepen die de beren met hun klauwen trokken zijn overtuigender. Ook daarin kun je patronen onderscheiden, net als op de gefossiliseerde schelp. Maakt het eigenlijk uit of iets door een mens of door een dier of door een chemisch proces is gemaakt?

Beter gaat het in de grot van Rouffignac. Daar rijd je met een treintje de donkere grot in, en daar heb je geen rood lampje nodig als er plotseling een licht aangaat. Drie neushoorns staan zoals ze 13000 jaar geleden al stonden. De ouderdom is nog steeds belangrijk voor de waardering, maar niet meer alleen. Nog duidelijker wordt dat bij het grote plafond dieper de grot in, waar paarden, mammoeten, bizons, steenbokken en neushoorns over elkaar buitelen. Het is soms even zoeken, maar een paar lijnen vormen plotseling ontegenzeggelijk een dier en een kromme lijn kan alleen nog de buik van een paard zijn; vier streepjes zijn geen sporen van een berenklauw maar de wollige vacht op de voorpoot van een mammoet.

Sommige dieren lenen elkaar lichaamsdelen. De achterpoot van de ene steenbok is de voorpoot van een andere. In andere gevallen werkt de rots zelf mee, is een uitstekend steentje het oog van een bizon, wordt een bolling in de wand de buik van een bok.

De gids zegt het Picasso na: 'Wij hebben niets nieuws uitgevonden.'

Na het ontdekken van de dieren in de wirwar van lijnen is het toch die wirwar zelf die het meeste indruk maakt. Je ziet de bomen en het bos. Sommige geleerden hebben geprobeerd in de plaatsing van de dieren een patroon te ontdekken ('alleen de mammoeten en de bizens komen over het hele plafond voor'), maar voor genot is dat niet nodig. Juist die overdaad, die mogelijkheid van in- en uitzoomen, bekoort, omdat hier alles en niets, veel en weinig, afbeelding en abstractie is.

Het plafond is niet zo hoog als dat woord doet vermoeden. Lange mensen zouden de mangaanzwarte lijnen kunnen aanraken. De gids vertelt dat het vroeger nog veel lager was. De schilders moeten op hun rug hebben gelegen om ze aan te brengen. Dat gegeven roept meteen de vraag op of de dieren wel bedoeld zijn om gezien te worden. De cro-magnons hebben hier nooit staan duizelen. Misschien was het maken belangrijker dan het tonen van de afbeeldingen, het gebaar van de hand van meer gewicht dan de baan van het oog. Met een stukje houtskool uit de barbecue probeer ik 's avonds een hertje.

In de toeristenwinkeltjes zijn nog authentiekere hulpmiddelen te koop. Een stuk steen en een potje met rood en zwart pigment, een kwastje van hout. 'Now you can travel back in time and have fun reproducing the wonderful paintings that our prehistoric ancestors left us on the walls of the caves.' In prehistorische themaparken als die in Le Thot en Tursac zijn grotjes van plastic gebouwd waar mensen prehistorisch kunnen vingerverven. In Tursac kun je ook leren vuur maken en speerwerpen.

Het is makkelijk om te schamperen over dit soort participerend toerisme, over themaparken waar levensgrote stenen mannen met een speer in de hand klaarstaan om een stenen mammoet of reuzenhert te doden. De wolharige mammoet in Le Thot kan zijn rechtersvoerpoot een stukje van de grond tillen. Een klein stukje. Hij doet het om de paar minuten, en laat daarbij een geluid horen dat meer lijkt op het geblaas van een boos schaap

dan van een olifant. Maar in Le Thot lopen ook levende ‘prehistorische’ dieren rond, en hoewel er vaak op wordt gehamerd dat de paarden in Lascaux niet realistisch zijn afgebeeld – hun lijven zijn te groot, hun koppen te klein – lijken ze toch meer op de przewalskipaarden uit het park dan op een paard uit een hedendaagse stal.

Er is ook een pasgeboren prehistorisch hert. Alle kinderen schreeuwen Bambi. Waar zou toch de gewoonte vandaan komen om mensen uit de prehistorie altijd namen als Noune en Goumbi te geven? Het zijn dezelfde soort namen die in sciencefiction gebruikelijk zijn, alsof de afstand van het heden tot het verleden en de toekomst in klinkers even lang is.

Het nieuwe museum in Les Eyzies, een ontwerp van de Italiaanse architect Buffi, is in 2005 gemaakt van dezelfde gele kalksteen als de rots erachter, alleen is die glad, alsof beter polijsten het grootste verschil tussen toen en nu uitmaakt. Binnen worden 18 000 dingen tentoongesteld, van een op de vloer van Lascaux gevonden olielamp tot een reconstructie van een edelhert. Toch bestaat de uitstalling ook hier voor het grootste deel uit vuistbijlen en andere kleine werktuigen, de vloek van elk prehistorisch museum of prehistorische afdeling. In Les Eyzies heeft men ze zo esthetisch mogelijk uitgestald, in een meer dan veertig meter lange glazen vitrine. Tussen de vitrines hangen televisies, waarop een paar filmpjes laten zien hoe die werktuigen en andere prehistorische schatten worden gemaakt met de middelen die toen voorhanden waren. Twee handen slaan stukken van een vuursteen, telkens opnieuw, totdat de karakteristieke ovale vorm van een vuistbijl is verkregen die ‘laurier’ heet. Twee handen polijsten een stuk rendierbot, steeds opnieuw, twee handen snijden met een stenen mes in een ronde steen, net zo lang tot de ronde vormen van de Venus van Willendorf tevoorschijn komen.

Het zijn fascinerende filmpjes, maar uitzoomen is er niet bij, alsof alleen in close-up het verleden kan herleven. In de paar filmpjes die meer achtergrond nodig hebben, bijvoorbeeld over het maken van een tent in de sneeuw of het afschrapen van een

huid, hebben de onderzoekers synthetische skikleding aan.

Een Franse vallei. Het dak van het museum biedt uitzicht over het dal van de Vézère. Op de rivier wordt gekanood, over de weg rijdt een toeristentreintje, op straat eten toeristen een ijsje en in het café zijn de croissantjes op. Hier hebben ook 80 000 en 25 000 en 10 000 jaar geleden mensen gewoond, vuur gemaakt, Venussen en vuistbijlen gesneden, gejaagd, gevist, een fossiele schelp opgepakt. De toeristenwinkeltjes hadden toch gelijk; de eerste uiting van het vermogen tot symbolische expressie van de mens wordt volgens archeologen bewezen door objecten van ongewone kleur en vorm. In de Dordogne is een vuistbijl gevonden die niet alleen praktisch is door zijn vorm maar ook mooi door zijn kleuren: er lopen drie gekleurde banen over heen. Ook fossiele schelpen zijn op de vroegste archeologische vindplaatsen opgegraven. Ze waren toen al oud. In de Abri de la Souquette werden drie zeeschelpen gevonden. Ze zijn niet door de natuur versteend, ze zijn niet miljoenen maar duizenden jaren oud. Het is oude nep, een woord dat op deze tijdschaal gepast oneerbiedig klinkt. De schelpen werden gesneden uit het ivoor van een mammoet.